

Sociologické aspekty pamiatkovej ochrany

V septembri 1990 sme urobili empirický sociologický výskum, v ktorom sa zisťovali sídelné potreby obyvateľov Devína, ich vzťah k obci, hradnému areálu a prírodnému prostrediu. Pod vplyvom získaných poznatkov sa formovali aj naše postoje k existujúcim koncepčným riešeniam, napr. aj ku koncepcii pamiatkovej ochrany Devína, ktorú vypracovala Mestská správa pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave v auguste 1987.

Intravilán obce ako kontaktné územie hradu sa v nej zahŕňa do režimu pamiatkovej ochrany s cieľom zachovať a obnoviť historicky dochovaný rámec Devína a jeho krajinných vzťahov. Nesmie sa v ňom preto nachádzať prevádzka, ktorá svojou zložitou, priestorovými nárokmi a znečisťovaním znehodnocuje prostredie. Ďalej treba zachovať a dotvárať zelené plochy, zachovať pás viníc a záhrad, asanovať utilitárne objekty narušajúce harmonický výraz a prefasádovať (zaočnúť, dotvoriť) obytné objekty, ktoré narušajú celkový výraz chránenej pamiatky.

Koncepcia výrazne vymedzuje, resp. obmedzuje možnosti ďalšieho architektonicko-urbanistického rozvoja obce Devín a svojimi požiadavkami sa dostáva do konfliktu s potrebami jej obyvateľov a návštevníkov. Preto považujeme za potrebné nanovo vymedziť možnosti rozvoja obce, síce s prihliadnutím na záujmy pamiatkovej ochrany, čo je v tejto lokalite dôležité, nie však prvoradáé hladisko.

Obec Devín, na rozdiel od pamiatkovo chráneného hradu Devín, je živým organizmom. Funguje tu užívateľ — spoločenstvo obce so svojimi požiadavkami na formu a obsah užívaného objektu, ktoré nemožno obísť. Sú to požiadavky človeka na konci 20. storočia v strednej Európe, zodpovedajúce prijatému civilizačnému štandardu.

Obyvatelia Devína chcú bývať v bytoch a domoch I. kategórie, v sídle, poskytujúcom základné podmienky na prácu, bývanie, oddych a sociálnu komunikáciu. Ich hladisko treba bezpodmienečne považovať za prvoradáé, pretože ako užívatelia tohto územia dávajú zmysel existencii obce a vytvárajú prirodzený kontext aj chránenej pamiatke — hradu. Ide teda o to, ako si budú môcť svoje požiadavky uspokojiť bez toho, aby

chránenej pamiatke uberali na význame a výstavnosti.

Optimálne riešenie možného rozporu požiadaviek ochrany a užívateľov spočíva podľa nášho názoru v chápaní vyslovených téz nasledujúcim spôsobom:

● *Zachovať a obnoviť historicky dochovaný rámec Devína a jeho krajinných vzťahov*

Termín „historicky dochovaný rámec“, či požiadavka na jeho zachovanie a obnovu, by sa mal vzťahovať na urbanistickú štruktúru (ktorú nemožno potláčať, možno ju však rozvíjať) a typ zástavby (výška, strecha, orientácia). Nemal by sa však vzťahovať na konkrétne domy, ak sa nedajú efektívne obnoviť.

Dá sa predpokladať, že tu v najbližšom období nastane pomerne rozsiahla zmena užívateľov a majiteľov domov. Noví užívatelia si budú chcieť obytné domy prispôbiť súčasným estetickým a funkčným nárokom. Dostatočná miera voľnosti, ktorá sa im ponúkne pri uskutočňovaní ich predstáv, rozšíri sociálnu a demografickú štruktúru záujemcov, čo je mimoriadne dôležité pre oživenie súčasnej nerozvojovej štruktúry. Zároveň sa tým vytvoria podmienky na podstatné skvalitnenie staršieho stavebného fondu obce, ktorý je vo veľmi zlom stave.

Obnova „historicky dochovaného rámca“ by mala teda znamenať rekonštrukciu a prestavbu súčasného stavebného fondu naznačeným spôsobom. Nevylučuje sa ani nová výstavba — avšak len ojedinele, podľa dohody so súčasným majiteľom pozemku a pri dodržaní charakteristického typu zástavby.

Obnova sa bude týkať aj chodníkov, ciest, parkov, parkovísk a ďalších zelených i nezelených plôch. Patrí k nej dostavba potrebných športovo-rekreačných, komunikačných a obslužných zariadení.

V rámci krajinných vzťahov nie je v záujme obyvateľov Devína otvárať nové lokality pre chatársko-rekreačné účely. Výrazný je však záujem uvoľniť a upraviť prístup k Dunaju i k Morave a ich ekonomické využitie — služby na mieste (informačosprievodcovské, reštauračné) a dopravné služby. Bude potrebné vyjasniť súčasné majetkovo-právne vzťahy s rešpektovať ich.

- *Nedopustiť prevádzku, ktorá svojou zložitou, priestorovou náročnosťou a znečistením znehodnocuje intravilán obce*

Prvoradý je tu opäť záujem obyvateľov obce. Predstavuje potrebu rozšíriť počet a štruktúru miestnych (domácich) pracovných príležitostí, čo by pomohlo potlačiť negatívne dopady časovo pomerne náročnej dochádzky do zamestnania mimo obce. Je predpoklad, že časť týchto požiadaviek uspokojia pracovné príležitosti v hradnom areáli, v nových zariadeniach obchodu a služieb (najmä dopravných a spojených s cestovným ruchom) a časť individuálna podnikateľská činnosť.

Zložitost a priestorové nároky prípadnej ďalšej prevádzky bude treba posudzovať individuálne, vzhľadom na konkrétnu situáciu — veď nie každá zložitá alebo priestorovo náročná prevádzka znehodnocuje prostredie.

- *Zachovať a dotvárať zelené plochy, zachovať pás viníc a záhrad*

Nie je vylúčené, že niektoré plochy, ktoré sa v súčasnosti považujú za zelené (močariny, breh, kameňolom, lúky, ihrisko), budú sa v záujme uspokojenia potrieb obyvateľov, prípadne návštevníkov Devína kultivovať a zmenia svoju terajšiu funkciu. Najväčším problémom, ktorý bude musieť nový územný plán riešiť, je totiž rozvíjanie základnej a nadstavbovej vybavenosti pri obmedzenej ponuke voľných, použiteľných plôch. Dotváranie zelených plôch potom nebude znamenať ich rozširovanie, ale zvyšovanie hodnoty tých, ktoré sú a ostanú zelenými.

Pás viníc a záhrad je už na základe predchádzajúcich územných plánov vylúčený zo záujmového priestoru nových územnoplánovacích zásahov.

- *Asanovať utilitárne objekty narušajúce harmonický výraz*

Túto tézu nebude vhodné sledovať, pretože objekty, ktoré sú utilitárne (užitočné, prospešné) musia práve pre túto ich vlastnosť v sídle (mieste, kde človek sídli a vykonáva určité činnosti v príslušných funkčných objektoch) ostať. Ak sa zmení rámec činnosti, ktoré človek v sídle vykonáva a niektoré objekty stratia svoju pôvodnú funkciu bez toho, aby sa dali využiť na plnenie inej, potom zaniknú. Podobne sa môžu asanovať v prípade, ak sa stanú v dôsledku fyzického opo-

trebovania už nepoužiteľné, alebo nezodpovedajú estetickým kritériám užívateľa.

V žiadnom prípade ich však nemožno asanovať v záujme idealistického harmonického výrazu, ktorý ako harmonický existuje len v predstave ochranára — ťažko však povedať, ochranára čoho. Sídlu nie je len umeleckým dielom (hoci je aj tým), ale je — a to predovšetkým — prostriedkom na bývanie. Preto aj základnú harmóniu sídla vytvára všetko, čo súvisí s denným, ročným, či životným cyklom spoločenstva, ktoré tento prostriedok užíva.

- *Prefasádovať (zalconiť, dotvoriť) obytné objekty, ktoré narušajú celkový výraz chránenej pamiatky*

Celý materiál MSPSOP a teda aj táto téza vznikli v inej politickoekonomickú situácii. Zodpovednosť za vytváranie obytného prostredia preberal vtedy na seba štát, i keď nebol schopný plniť úlohy, ktoré z nej vyplývali. Dnes prechádza táto zodpovednosť na samosprávne jednotky, akou je aj mestská časť Devín. Pravda, aj tu je situácia priveľmi diferencovaná, a tento proces prenášania kompetentnosti a teda aj zodpovednosti sa nezaobíde bez výnimiek. Práve rozvoj, údržba a ochrana Devína, ako národnej kultúrnej pamiatky prvej kategórie, je — či mal by byť — takou výnimkou. Keďže jeho význam vysoko prekračuje miestnu úroveň, mali by plynúť finančné prostriedky, ktoré tu bude treba vynaložiť, z nadmiestnych zdrojov a pokrývať realizáciu nadmiestnych záujmov (napr. prefasádovanie a dotvorenie obytných domov). Takýto záujem sa však musí stretnúť s pochopením obyvateľov. Ako na inom mieste uvádzame, obyvatelia Devína sú ochotní vychádzať v ústrety verejnoprospešným záujmom (ktoré sú nakoniec aj na prospech obyvateľov), boli by však pre väčšinu prijateľnejšie, keby boli spojené s určitým druhom pomoci — najmä finančnej.

Považoval som za potrebné vysvetliť niektoré zásady, myslím, že dosť typické pre absolutizovaný pamiatkársko-ochranársky prístup — zo sociologického hľadiska. Nechcem opäť, podobne ako ochranári, absolutizovať, opakujem však, že tento zreteľ považujem za prvoradý. Ochrana je len vtedy reálna a má zmysel, ak neprekáža životu, jeho funkciám a potrebám rozvoja. Toto principiálne hľadisko by si mali pamiatkári a ochranári osvojiť čím skôr, pretože inak sa budú dostávať do neriešiteľných stretov záujmov s miestnymi samosprávami i občianskymi iniciatívami.